

Ждан В. М., Бобирьов В. М., Білаш С. М., Беляєва О. М.
ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЛІКАРЯ: СИНТЕЗ
МЕДИЦИНИ, ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Стаття присвячена таким актуальним проблемам сьогодення, як реформування і модернізація вітчизняної системи охорони здоров'я. У рамках окреслених проблем розглядається питання впровадження компетентного підходу у вищу медичну освіту України. Основну увагу автори акцентують на психолого-педагогічній компетентності лікаря.

Ключові слова: система охорони здоров'я, компетентнісний підхід, психолого-педагогічна компетентність лікаря, мотиваційний компонент, операційно-діяльнісний компонент, рефлексивно-оцінний компонент.

The article is devoted to such relevant problems of nowadays as the reform and modernization of the national health system. As part of these problems, the paper discusses implementation of competency-based approach in higher medical education in Ukraine. The authors focus upon the psychological and pedagogical competency of the doctor.

Keywords: health care, competency-based approach, psychological and pedagogical competency of the doctor, motivational component, operational and activity component, reflective and evaluative component.

Статья посвящена актуальным сегодня проблемам реформирования и модернизации отечественной системы здравоохранения. В рамках очерченных проблем рассматривается вопрос внедрения компетентного подхода в высшее медицинское образование Украины. Основное внимание авторы акцентируют на психолого-педагогической компетентности врача.

Ключевые слова: система здравоохранения, компетентностный подход, психолого-педагогическая компетентность врача, мотивационный компонент, операционно-деятельностный компонент, рефлексивно-оценочный компонент.

Постановка проблеми. Сучасні світові тенденції та проблеми, обумовлені глобалізаційними, демографічними, технологічними, політичними, соціально-економічними, міграційними процесами, потребують швидкого реагування на виклики часу. У зв'язку з цим однією з найважливіших складових реформування та модернізації вітчизняної системи охорони здоров'я є покращення підготовки медичних кадрів, адже ефективність функціонування системи, якість надання медичних послуг, якість життя пацієнтів напряму залежать від професійної компетентності медичного працівника і лікаря зокрема.

У контексті нашої роботи заслуговує на увагу той факт, що потреба в комплексних змінах практичної системи охорони здоров'я та підготовки медичних кадрів не є виключно українською «ахіллесовою п'ятою», оскільки в ХХІ ст. практично всі європейські країни стикаються із загальними проблемами у галузі кадрових ресурсів (розбивка наша – авт.) [6, с. 7]:

- дефіцит, пов'язаний із географічними особливостями або особливостями підготовки медичних кадрів у різних країнах;
- дисбаланс навичок: у деяких країнах Європи обмежена кількість підготовлених і високовартісних професіоналів мало відповідає локальним потребам; в більшості країн взагалі відчувається гостра нестача найважливіших навичок, необхідних для охорони здоров'я населення;

- нерівномірний розподіл: майже всі європейські країни страждають від незбалансованого розподілу кадрових ресурсів, які концентруються в містах (особливо мегаполісах) і відсутні на периферії, особливо в сільській місцевості;

- несприятливе робоче середовище: відсутність підтримки з боку керівного персоналу, недостатнє соціальне визнання, слабе кар'єрне зростання, низькі заробітні плати і нестача мотивації – звичні причини незадоволення медичних працівників;

- міграція медичних працівників: у багатьох країнах можливі наслідки міграції або викликають стурбованість, або цей процес розглядається як крок до «вирішення» проблеми нестачі кваліфікованого медичного персоналу.

Як бачимо, традиційні підходи до підготовки, розподілу й управління кадровими ресурсами більше не задовольняють вимоги систем охорони здоров'я, тому нині одним із шляхів розв'язання окреслених проблем є упровадження компетентнісного підходу до підготовки фахівців у галузі охорони здоров'я і майбутніх лікарів зокрема.

Завдання дослідження – актуалізувати зміст поняття «компетентність», проаналізувати й уточнити складові психолого-педагогічної компетентності лікаря.

Виклад основного матеріалу. У статті 1 Закону України «Про вищу освіту» компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [1].

Поняття «компетентність» включає як когнітивну й операційно-технологічну складові, так і мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову, адже компетентності формуються не лише в освітньому закладі, але й під впливом колективу, сім'ї, друзів і залежать від політичних, релігійних, культурних, естетичних уподобань [3].

З-поміж багатьох визначень поняття «професійна компетентність лікаря» ми обираємо визначення, запропоноване українською дослідницею М. Мругою, згідно з яким «професійна компетентність лікаря» – це «здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності успішно (на рівні певного стандарту) відповідати суспільним вимогам медичної професії шляхом ефективного і належного виконання задач лікарської діяльності та демонструвати належні особисті якості, мобілізуючи для цього релевантні знання, уміння, навички, емоції, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації, ставленнях, моральних і етичних цінностях та досвіді, усвідомлюючи обмеження у своїх знаннях і вміннях та акумулюючи інші ресурси для їх компенсації [4, с. 5 – 6]».

Компетентнісний підхід висуває на перше місце не «наповненість» людини знаннями (як це передбачалося у традиційній, тобто «знаннєвій» парадигмі), а вміння вирішувати проблеми, які виникають у процесі пізнання дійсності та себе в ній, освоєнні новітніх технік і технологій, у взаємозв'язках і стосунках з оточуючими, у прийнятті / неприйнятті етичних норм, при необхідності вирішувати власні проблеми, що стосуються вибору стилю життя та *modus vivendi*, способів розв'язання конфліктів і подолання невдач та перешкод, вибору професії та усвідомлення своєї реальної готовності до навчання у вищому навчальному закладі, «профпридатності», власної траєкторії навчання та кар'єрного зростання [2; 4].

У цьому контексті варто пригадати чотири базові принципи, сформульовані в «Основних положеннях доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI ст.» –

«Освіта: прихований скарб. (Learning: The Treasure Within)» і повинні бути покладені в основу сучасної освіти: вчитися жити, вчитися пізнавати, вчитися робити і вчитися здійснювати [5].

Беручи до уваги, що компетентнісний підхід за своєю сутністю є антропоцентричним, наразі актуальним є дослідження психолого-педагогічної компетентності лікаря, під якою розуміють готовність і здатність лікаря ефективно вирішувати задачі, пов'язані із навчанням і вихованням пацієнтів [2, с. 15]. *Alias*, психолого-педагогічна компетентність – це інтегральна якість особистості, яка формується шляхом синтезу теорії і практики формулювання завдань навчання і виховання пацієнтів, що виявляється в бажанні й умінні планувати та здійснювати цей процес, аналізувати хід і результати вирішення педагогічних задач, а також постійно вносити корективи в діяльність із навчання та виховання пацієнтів на основі рефлексії *ibid*.

Компоненти психолого-педагогічної компетентності лікаря (за О. Васильєвою, М. Гайкіною, Т. Тагаєвою [2] в інтерпретації авторів статті) представлено в табл. 1 – 3.

Таблиця 1

Мотиваційний компонент		
№	Складові компетентності	Опис компетентності
1	Загальні мотиваційні інваріанти лікарської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ безкорисливий інтерес до людини ▪ толерантність ▪ бажання допомагати людям і отримувати від цього моральне задоволення ▪ лікарська етика і деонтологія ▪ лікарський обов'язок ▪ лікарське сумління
2	Особистісно-обумовлена мотивація	<ul style="list-style-type: none"> ▪ усвідомлення ролі та смислу психолого-педагогічної діяльності для пропаганди здорового способу життя, мінімізації факторів ризику та профілактики захворювань, пошуку оптимальних підходів і тактик лікування пацієнтів ▪ гуманістичне спрямування особистості ▪ відповідальність ▪ висока вимогливість до себе

Таблиця 2

Операційно-діяльнісний компонент		
№	Складові компетентності	Опис компетентності
1	Спеціальна когнітивна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ медична ерудиція ▪ спеціальні знання про нозологічні одиниці ▪ наявність умінь і навичок планування й реалізації процесу навчання пацієнтів <p>потреба в постійному поновленні психолого-педагогічних знань щодо пропаганди здорового</p>

		способу життя і навчання пацієнтів самозбережувальної поведінки
2	Перцептивна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ спостережливість ▪ індивідуальні особливості пізнавальних процесів (атенційні, перцептивні, мнемонічні, когнітивні, імажінативні), які формуються в ході педагогічної діяльності
3	Мисленнєва компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ володіння алгоритмом планування й реалізації процесу навчання пацієнтів (аналіз навчальних потреб; планування навчання та реалізація навчання, його корекція, оцінка результатів, удосконалення процесу навчання) ▪ ефективне застосування розумових дій (судження, умовиводи) і розумових операцій (аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, класифікація) на етапах планування й реалізації процесу навчання пацієнта ▪ вміння вирішувати типові задачі в навчанні пацієнтів ▪ вміння корегувати роботу з пацієнтом відповідно до ситуації
4	Психологічна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ поєднання вмінь постановки клінічного діагнозу з психолого-педагогічною діагностикою ▪ здатність швидко і глибоко вникати у психологію пацієнта ▪ поєднання знань теоретичних основ навчання пацієнтів з вміннями застосовувати відповідну стратегію допомоги пацієнту, розпізнавати психічний стан пацієнта та його особистісно-психологічні якості ▪ наявність знань, вмінь і навичок ефективного управління власною психікою і психікою пацієнта
5	Гностична компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ потреба і вміння навчатися впродовж життя (LLL – Lifelong Learning) ▪ постійне ознайомлення з новітніми досягненнями в галузі навчання пацієнтів
6	Комунікативна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ вміння знайти прихильність до себе пацієнта з метою з'ясування потреби в навчанні та зміні стану пацієнта ▪ доцільне і грамотне використання вербальних, паравербальних і невербальних засобів спілкування ▪ емпатія, усвідомлення емоційного стану пацієнта, здатність співпереживати пацієнту, емоційно відгукнутися на його переживання

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ уникнення стереотипів у сприйнятті пацієнтів ▪ уміння під час вирішення психолого-педагогічних задач вибирати максимально ефективні комунікативні засоби, стратегії і тактики
7	Технологічна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ наявність знань, умінь, навичок роботи з технічними засобами ▪ здатність швидко набувати нові технологічні знання для досягнення завдань навчання пацієнтів відповідно до вимог часу

Таблиця 3

Рефлексивно-оцінний компонент		
№	Складові компетентності	Опис компетентності
1	Аутопсихологічна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ загальна спрямованість особистості на самопізнання і самооцінку ▪ адекватне уявлення про переваги і недоліки власної психолого-педагогічної діяльності
2	Персональна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ прагнення саморозвитку й актуалізації власної медичної і психолого-педагогічної діяльності ▪ наявність умінь і навичок ефективного самоуправління і саморегуляції ▪ готовність і здатність до постійного професійного зростання ▪ готовність і здатність до розвитку педагогічної майстерності та підвищення її рівня

Висновки. Упровадження компетентнісного підходу у вищу медичну освіту покликане забезпечити довгоочікувані зміни та практичну реалізацію реформ у галузі підготовки медичних кадрів і, як наслідок, у системі практичної охорони здоров'я, підготувати і дати країні динамічних, кваліфікованих, конкурентоспроможних лікарів, зданих до швидкого реагування на виклики сьогодення та адаптації до змінного середовища, готових до навчання впродовж життя, а також до навчання та виховання пацієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.
2. Васильєва Е. Ю. Педагогика в клинической практике врача : [учебн. пособ.] / Е. Ю. Васильєва, М. Ю. Гайкина, Т. В. Тагаева. – Архангельск : Изд-во Северного государственного медицинского университета, 2017. – 118 с.
3. Компетентностно-ориентированное обучение в медицинском вузе: учебн.-метод. пособ. / Артюхина А.И. [и др.]; под ред. Е. В. Лопановой. – Омск : ООО «Полиграфический центр КАН», 2012. – 198 с.
4. Мруга М. Р. Структурно-функціональна модель професійної компетентності майбутнього лікаря як основа діагностування його фахових якостей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика теорія і методика професійної освіти» / М. Р. Мруга. – К., 2007. – 24 с.

5. Образование: сокрытое сокровище (Learning: The Treasure Within). Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>
6. Стратегии развития кадров здравоохранения в Европейском регионе. Европейский региональный комитет. Пятьдесят седьмая сессия (Белград, Сербия, 17–20 сентября 2007 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0005/74543/RC57_rdoc09.pdf